

HİTİT SAĞLIK DERGİSİ

HITIT HEALTH JOURNAL

e-ISSN: 3023-7297 Sayı|Issue: 4 - Nisan|April 2025

KOAH Hastalarına Yönelik Modele/Kurama Dayalı Lisansüstü Tezlerin İncelenmesi: Sistematiik Derleme

Investigation of the Graduate Thesis Studies Based on Theory and Model Related to COPD Patients in Turkey: A Systematic Review

Esra ARGİN¹ | Ülkü POLAT²

¹Kahramankazan Devlet Hastanesi 2.Basamak Yoğun Bakım, Ankara, Türkiye.

²Gazi Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Hemşirelik Fakültesi, İç Hastalıkları Hemşireliği Ana Bilim Dalı, Ankara, Türkiye.

Sorumlu Yazar | Correspondence Author

Ülkü POLAT

ugorgulu@gazi.edu.tr

Address for Correspondence: Gazi Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Hemşirelik Fakültesi, İç Hastalıkları Hemşireliği Ana Bilim Dalı, Ankara, Türkiye.

ROR ID²: <https://ror.org/054xkpr46>

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü | Article Type: Derleme | Review

Doi: doi.org/10.69563/hitsaglikderg.1552173

Geliş Tarihi | Received: 18.09.2024

Kabul Tarihi | Accepted: 24.02.2025

Yayın Tarihi | Published: 30.04.2025

Atıf | Cite As

Argın, E., Polat, Ü. (2025). Koah hastalarına yönelik modele kurama dayalı lisansüstü tezlerin incelenmesi: sistematik derleme. Hitit Sağlık Dergisi, 4, 31-40. <https://doi.org/10.69563/hitsaglikderg.1552173>

Hakem Değerlendirmesi: İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körlleme.

Etik Beyanı: Bu çalışma için etik kurul iznine ihtiyaç bulunmamaktadır.

İntihal Kontrolleri: Yapıldı – iThenticate

Çıkar Çatışması: Yazarlar çalışma ile ilgili çıkar çatışması beyan etmemiştir.

Şikayetler: hmj@hitit.edu.tr

Katkı Beyanı: Fikir/kavram: Ü.P., E.A..Tasarım: Ü.P., E.A.. Veri toplama ve Veri İşleme: Ü.P., E.A.. Analiz ve Yorum: Ü.P., E.A..Kaynak tarama: Ü.P., E.A. Makalenin Yazımı: Ü.P., E.A. Eleştirel inceleme: Ü.P., E.A..

Gönüllü Onamı: Bu çalışma için katılımcı onamına ihtiyaç bulunmamaktadır.

Finansal Destek: Finansal destek alınmamıştır.

Telif Hakkı & Lisans: Dergi ile yayın yapan yazarlar, CC BY-NC 4.0 kapsamında lisanslanan çalışmalarının telif hakkını elinde tutar.

Peer Review: Double anonymized - Two External.

Ethical Statement: There is no need for ethics committee approval for this study.

Plagiarism Check: Yes - iThenticate

Conflict of Interest: The author(s) has no conflict of interest to declare.

Complaints: hmj@hitit.edu.tr

Authorship Contribution: Idea/concept: Ü.P., E.A. Design: Ü.P., E.A. Data Collection and Data Processing: Ü.P., E.A. Analysis and Interpretation: Ü.P., E.A. Literature Review: Ü.P., E.A. Writing the Article: Ü.P., E.A. Critical review: Ü.P., E.A.

Voluntary Consent: Participant consent is not required for this study.

Financial Disclosure: There are no financial funds for this article.

Copyright & License: Authors publishing with the journal retain the copyright of their work licensed under CC BY-NC 4.0.

KOAH Hastalarına Yönelik Modele/Kurama Dayalı Lisansüstü Tezlerin İncelenmesi: Sistemik Derleme

Öz

Amaç: Hemşirelik uygulamalarında model/kuram kullanımı geleneksel uygulamalar yerine sistematize edilmiş, kaliteli bir bakım verilmesini sağlar. Bu çalışmanın amacı, Türkiye’de KOAH hastalarına yönelik model/kuram temelli lisansüstü tezlerinin incelenmesidir.

Yöntem: Bu retrospektif tanımlayıcı tipte gerçekleştirilen literatür araştırmasında YÖKTEZ veri tabanı üzerinden KOAH, Kronik Obstrüktif Akciğer Hastalığı, Model, Kuram ve Teori anahtar kelimeleriyle hemşirelik alanında tam metnine ulaşılabilen yüksek lisans ve doktora tezleri incelenmiştir.

Bulgular: Araştırma sonucunda, 2010-2023 yılları arasında yapılmış, 2 tanesi yüksek lisans, 8 tanesi doktora alanında toplam 10 teze ulaşıldı. 1 adet doktora tezi, tam metne erişimi sınırlandırıldığı için araştırma kapsamına alınmamıştır. Değerlendirilen 9 tezin çoğunlukla (n=7) doktora tezi olduğu ve en çok model kullanımının 2019 yılına ait olduğu (n=3) görülmüştür. Tezlerde en çok kullanılan modellerin Roy Adaptasyon Modeli (n=2) ve Günlük Yaşam Aktiviteleri Modeli (n=2) olduğu belirlenmiştir. Çalışma kapsamına alınan tezler Fawcett ve Gigliotti’nin model/kuram kullanım basamaklarına göre değerlendirildi. Tezlerin %77,7’sinde seçilen modele/kurama ait birincil kaynak üzerinde kavramların, bileşenlerin ve modelin içeriğinin açıklandığı; %22,2’sinde seçilen model/kurama yönelik yapılmış araştırmaların ele alındığı; %44,4’ünün seçilen modelin/kuramın kavramsal, kuramsal ve deneysel yapısını şematize ettiği belirlenmiştir.

Sonuç: Araştırma sonucunda, ülkemizde hemşirelik alanında KOAH hastalarına yönelik uygulanan lisansüstü tezlerinde hemşirelik modellerinin/kuramlarının kullanımının sınırlı olduğu, hemşirelik modelleri/kuramları kullanılarak gerçekleştirilen tezlerde Fawcett ve Gigliotti’nin model/kuram kullanım basamaklarına tam uyum sağlanmadığı belirlenmiştir. Bu nedenle KOAH hastalarına yönelik daha fazla model/kuram temelli çalışmaların yapılması önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: KOAH, Kronik Obstrüktif Akciğer Hastalığı, Model, Kuram, Teori

Investigation of the Graduate Thesis Studies Based on Theory and Model Related to COPD Patients in Turkey: A Systematic Review

Abstract

Objective: The purpose of this research is to investigate of the graduate thesis studies based on theory and model related to COPD patients in Turkey

Methods: This research was conducted as descriptive study. Master’s and doctoral theses, the full text of which can be accessible in the field of nursing, were examined through YÖKTEZ database with the keywords COPD, Chronic Obstructive Pulmonary Disease, Model, Theory and Model

Results: In this study, total of 10 theses were accessed, 2 of which were master’s and 8 of which were doctoral, and completed between 2010-2023. One doctoral thesis was not included in the research. The 9 theses evaluated were mostly doctoral theses (n = 7), the most model use was from 2019 (n = 3), and the most used models were the Roy Adaptation Model (n = 2) and the Daily Living Activities Model (n = 2). has been determined. When the theses included in the study are evaluated according to Fawcett and Gigliotti’s model/theory usage steps, it is seen that in 77.7% of the theses, the concepts, components and content of the model are explained on the primary source of the selected model/theory, and in 22.2% of theses, research on the selected model/theory was discussed. It was determined that 44.4% of them schematized the conceptual, theoretical and experimental structure of the selected model/theory.

Conclusion: As a result of this study, it was determined that the use of nursing models/theories in graduate theses conducted to patients with COPD in the field of nursing in Turkey is limited, and the steps of using Fawcett and Gigliotti’s models/theories are not fully complied with in theses using nursing models/theories. Therefore, it is recommended that more studies based on model/theory be conducted for these patients.

Keywords: COPD; chronic obstructive pulmonary disease; model; model and theory.

Giriş

Kronik Obstrüktif Akciğer Hastalığı (KOAH), çoğunlukla zararlı partiküllere ve gazlara ciddi düzeyde maruz kalma sonucu gelişen, solunum sistemi semptomları ile karakterize yaygın bir hastalıktır. KOAH dünyada ve ülkemizde mortaliteyi önemli ölçüde etkiler (Türk Toraks Derneği, 2021). Dünya Sağlık Örgütü (WHO) verilerine göre KOAH'ın, 2019 yılında 3,23 milyon insanın ölümüne neden olduğu ve ölüm nedenleri arasında üçüncü sırada yer aldığı belirtilmektedir. (WHO, 2023). Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) 2022 verilerine göre ülkemizde ölüm nedenleri arasında solunum sistemi hastalıkları %13,5 ile üçüncü sırada yer almakta ve buna bağlı ölümlerin %4'nün KOAH nedeniyle olduğu belirtilmektedir (TÜİK, 2022).

KOAH alevlenmelerle seyreden bir hastalıktır ve en yaygın görülen semptomlar arasında dispne, öksürük ve balgam yer alır (Türk Toraks Derneği, 2021). Bu semptomlar, bireylerin fiziksel aktivite düzeyini kısıtlayarak mobilizasyon, beslenme, uyku ve daha birçok alanda sorunlara neden olur. Sonuçta bireyin iyilik hali olumsuz etkilenir, günlük yaşam aktiviteleri bozulur ve yaşam kalitesi düşer (Ansari, 2018; Türk ve Üstün, 2018; Kütmeç Yılmaz vd., 2017). Bu durum, bireylerin rol ve sorumluluklarını yerine getirmesini engeller ve sosyal izolasyona neden olur (Türk ve Üstün, 2018: 19; Yenilmez vd., 2018; Akyıl ve Ergüney, 2013).

KOAH tedavisi ve bakımında amaç, alevlenmelerin önlenmesi, semptomların azaltılarak bireylerin günlük yaşam aktivitelerinde bağımsızlıklarının artırılması, fiziksel, psikolojik ve emosyonel iyilik halinin sağlanmasıdır. Bu amaçlara ulaşabilmek ise ancak kaliteli bir hemşirelik bakımı ile mümkündür (Ansari, 2018; Türk ve Üstün, 2018). KOAH hastalarına verilecek hemşirelik bakımında verilerin eksiksiz toplanarak tam ve doğru bir değerlendirme yapılabilmesinde, hastaya uygun mevcut ve olası hemşirelik tanımlarının planlanarak bakımın sistematize edilebilmesinde hemşirelik modellerinin ve kuramlarının önemi büyüktür (Zuhur ve Özpancar, 2017; Bozkurt vd., 2021; Şengün ve Üstün, 2013).

Modeller en sade tanımıyla, gerçeğin temsilcileridir. Orijinal bir fikir veya nesnenin yapısının temsil ederek gerçekte nasıl olduğu hakkında bilgi verir. Böylece karmaşık olguların anlaşılmasını sağlarlar. Kuram diğer adıyla teori, duyular aracılığıyla algılanan olguların tanımlanması ve açıklanması amacıyla, kavramlar arası ilişkileri gösteren, bu yolla olguya sistematik bir bakış kazandıran kavramlar, önermeler ve tanımlar dizisidir. (Mckenna ve Pajnkihar, 2019). Hemşirelik modelleri ve kuramları, kişiye göre değişen uygulamaların ortadan kaldırılarak bakımın standardize edilmesine yardımcı olur. Bu sayede daha kaliteli bakım verilmesine olanak tanır. Hemşirelik bakımında kapsamlı bir değerlendirme yapılması, bilginin organize edilmesi ve fark etmeden gözden kaçabilecek uygulamaların önlenmesi, model/kuram kullanımı ile mümkün olmaktadır (Mckenna ve Pajnkihar, 2019; Türen vd., 2020).

Yapılan çalışmalar KOAH dahil olmak üzere kronik hastalıkların yönetimi sürecinde hemşirelik modellerinin ve kuramlarının kullanılmasının yararları üzerine dikkat çekmektedir. Bu çalışmalardan Li ve arkadaşlarının çalışmasında KOAH hastalarına bilgi, tutum, uygulama teorisi (KAP) temelli hemşirelik bakımının hastaların semptomlarının azaltılmasında ve yaşam kalitesinin artırılmasında katkı sağladığı belirlenmiştir (Li vd., 2020). Wang ve arkadaşlarının çalışmasında ise KOAH hastalarına uygulanan Sağlık İnanç Modeli temelli hemşirelik girişimlerinin, hastaların öz etkililik düzeylerini arttırdığı, dispnenin azaltılmasını ve egzersiz toleransının artırılmasını sağladığı gösterilmiştir (Wang vd., 2014). Ülkemizde Karasu ve Aylaz'ın çalışmasında KOAH hastalarına, Sağlığı Geliştirme Modeli doğrultusunda verilen bakımın bireylerin özbakım gücünü ve yaşam anlamını arttırdığı saptanmıştır (Karasu ve Aylaz, 2020). Bal Özkaptan ve Kapucu tarafından yapılan başka bir çalışmada, KOAH hastasına Orem'in Özbakım Modeli doğrultusunda ev ziyaretleri yoluyla verilen hemşirelik bakımının, eğitiminin ve danışmanlığın hastaların öz etkililik düzeylerinin artmasına ve dispnenin azaltılmasına katkı sağladığı gösterilmiştir (Bal Özkaptan ve Kapucu, 2015).

Hemşirelik modellerinin ve kuramlarının soyut olmaları anlaşılmasını ve kullanılmalarını zorlaştırmakta, bu durum klinik uygulamalarda kullanılmalarının yetersiz kalmasına sebep olmaktadır (Zuhur ve Özpancar, 2017; Mckenna ve Pajnkihar, 2019). Bu araştırmanın amacı, Türkiye'de KOAH hastalarına yönelik uygulanan hemşirelik modelleri/kuramları temelli lisansüstü tezlerin incelenmesidir. Çalışma sonuçlarının lisansüstü hemşirelik tezlerinde KOAH tanımlı hastalara yönelik hemşirelik modelleri/kuramları kullanım durumu ve hemşirelik modellerinin/kuramlarının kullanılmasının hemşirelik bakımına etkisi hakkında bilgi vereceği düşünülmektedir.

Araştırma Soruları:

- Türkiye’de KOAH hastalarına yönelik yapılan lisansüstü tezlerde model/kuram kullanıma sıklığı nedir?
- Türkiye’de KOAH hastalarına yönelik yapılan yüksek lisans ve doktora tezlerinde model/kuram kullanım dağılımı nedir?
- Türkiye’de KOAH hastalarına yönelik yapılan lisansüstü tezlerde model/kuram kullanımı Fawcett ve Gigliotti’nin kuram ve model kullanma basamaklarına uygun olarak yürütülmüş müdür?
- Türkiye’de KOAH hastalarına yönelik yapılan tezlerde sıklıkla hangi modeller kullanılmaktadır? •
- Türkiye’de KOAH hastalarına yönelik yapılan lisansüstü tezler tezlerde en sık hangi araştırma yöntemleri kullanılmıştır?

Yöntem

Bu çalışma, bir sistematik derlemedir.

Literatür Taraması

Bu retrospektif tanımlayıcı tipte gerçekleştirilen literatür taramasında Mayıs-Haziran 2024 tarihleri arasında YÖKTEZ veri tabanı üzerinden KOAH, Kronik Obstrüktif Akciğer Hastalığı, Model, Kuram ve Teori anahtar kelimeleriyle hemşirelik alanında tam metnine ulaşılabilen yüksek lisans ve doktora tezleri incelenmiştir. Online tam metnine erişilemeyen tezler, araştırma kapsamı dışında bırakılmıştır.

Çalışmanın İleme Kriterleri

- KOAH tanılı hastalara yönelik yapılmış olması,
- Model/kuram kullanılarak gerçekleştirilmiş olması,
- YÖKTEZ veri tabanında yayımlanmış olması,
- Online tam metnine erişilebilmesi

Çalışmanın Dışlama Kriterleri

- Online tam metnine erişilemeyen tezler kapsam dışında bırakıldı.

Araştırmanın Evreni Örneklemi

Çalışma, Mayıs 2024-Haziran 2024 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Çalışmada YÖKTEZ veri tabanı üzerinden “KOAH, Kronik Obstrüktif Akciğer Hastalığı, Model, Kuram, Teori” anahtar kelimelerinin kombinasyonları ile 10 tez çalışmasına ulaşılmıştır. Bunlardan 1 tanesi, belirlenen tarihe kadar erişim kısıtlaması nedeniyle dışlanırken, 9 tez çalışması ise çalışma kapsamına dahil edilmiştir.

Araştırmanın Etik Yönü

Araştırmanın türü sebebiyle etik kurul onayına başvurulmamıştır.

Verilerin Toplanması ve Değerlendirilmesi

Çalışma kapsamına alınan tezler, Fawcett ve Gigliotti tarafından araştırmalarda model/kuram kullanımında tanımlanan basamaklara uygun olarak incelenmiştir. Araştırmacılar tarafından oluşturulan form aracılığıyla çalışma kapsamına alınan tezler adı, amacı, kullanılan hemşirelik modeli, yılı, türü, örnekleme ve sonucuna göre değerlendirilmiştir.

Fawcett ve Gigliotti’nin model/kuram kullanım basamakları aşağıdaki gibidir (Fawcett ve Gigliotti, 2001):

1. Model/kuram kullanımının ilk aşaması, seçilen hemşirelik modelinin/kuramının içeriğinin ve kullanım kurallarının anlaşılmasını içerir. Bu noktada modele/kurama ait kavramlar, önermeler ve varsayımlar gibi tüm içerik modelist/kuramcıya ait birincil kaynak üzerinden okunmalıdır.
2. İkinci aşamada, belirlenen model kullanılarak gerçekleştirilen araştırmalar için literatür taraması yapılmalıdır. Bu aşamada incelenen araştırmalar, model/kuram kullanımı konusunda çalışmayı yapan kişiye rehberlik eder.
3. Sonraki aşamada, modelin/kuramın araştırmada kullanılmasında kavramsal, kuramsal ve deneysel yapı tanımlanmalıdır. Bu aşamada modele/kurama ait tüm kavramlar ve önermeler listelenerek konu daha kapsamlı ele alınır.
4. Model kullanımında dördüncü aşama model/kuram kullanarak araştırmayı yapmaktır.
5. Son aşamada, yapılan araştırmanın bulguları sunularak kullanılan modelin/kuramın uygulanabilirliği ve güvenilirliği

değerlendirilir. Elde edilen araştırma sonuçları, modeli/kuramı desteklemiyorsa, bu aşamada kullanılan modelin/kuramın güvenilirliği ve ampirik yeterliliği sorgulanmalı, kullanılan kuramın/modelin güçlü ve zayıf yönleri açıklanmalıdır.

Bulgular

Çalışma kapsamına dahil edilen 9 tez çalışmasını %22,2'sinin (n=2) yüksek lisans, %77,7'sinin (n=7) doktora tezi olduğu bulunmuştur. Yıllarına göre incelendiğinde toplam lisansüstü tezlerinin %30'unun (n=3) 2019 yılında yapıldığı belirlenmiştir. İncelenen tezlerin adı, amacı, kullanılan hemşirelik modeli, yılı, türü, örnekleme ve sonucu Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1 Koah Hastalarına Yönelik Model/Kuram Temelli Lisansüstü Tez Çalışmaları

Tezin Adı	Tezin Amacı	Kullanılan Hemşirelik Modeli/Kuramı	Yıl	Tezin Türü	Tezin Örnekleme	Kullanılan Veri Toplama Araçları	Tezin Sonucu
Kronik Obstrüktif Akciğer Hastalarının Hastalığa Uyumuna Roy Adaptasyon Modeline Göre Verilen Eğitimin Etkisi	KOAH hastalarının hastalığa uyum süreçlerinde Roy Adaptasyon Modeli temel alınarak verilen eğitimin etkinliğinin değerlendirilmesi	Roy Adaptasyon Modeli	2010	Doktora Tezi	65 hasta (Deney=32; Kontrol 33)	-Hasta Tanıtım Formu, -Uyum Değerlendirme Formu -Aile ve Arkadaşlardan Algılanan Sosyal Destek Ölçeği	KOAH hastalarına Roy Adaptasyon Modeli doğrultusunda verilen eğitim programının hastaların hastalığa uyumunun artırdığı belirlenmiştir.
Kronik Obstrüktif Akciğer Hastalığı Olan Bireylere Öz-Bakım Modeline Göre Verilen Hemşirelik Bakımının Öz-Etkililik Üzerine Etkisi	KOAH'lı bireylere özbakım modeli doğrultusunda evde verilen hemşirelik bakımının bireylerin öz-etkililik düzeylerine etkisinin değerlendirilmesi	Orem Öz-Bakım Modeli	2013	Doktora Tezi	106 hasta (Deney=53; Kontrol=53)	-Hasta Tanıtım Formu -Orem'in Öz-Bakım Modeline Göre Veri Toplama Formu -Semptom Değerlendirme Formu -MRC Dispne Skalası -KOAH Öz-Etkililik Ölçeği (COPD Self-Efficacy Scale) (CSES) -Bakım Planı -Eğitim Rehberi	KOAH tanılı bireylere özbakım modeli doğrultusunda evde verilen hemşirelik bakımının bireylerin öz-etkililik düzeylerini artırdığı belirlenmiştir.
Sağlık Eylem Süreci Yaklaşımı Modeli İle Geliştirilen Programın Kronik Obstrüktif Akciğer Hastalığı Olanların Gri Aşısı Yaptırma Davranışına Etkisi	Sağlık Eylem Süreci Yaklaşımı Temelli Gripten Korunma Envanteri geliştirmek ve bu doğrultuda geliştirilen programın KOAH tanılı bireylerde grip aşısı yaptırma davranışına etkisinin değerlendirilmesi	Sağlık Eylem Süreci Yaklaşımı Modeli	2017	Doktora Tezi	88 hasta (Deney=44; Kontrol 44)	-Katılımcı Bilgi Formu - SESY Temelli Gripten Korunma Envanteri Aday Formu	Sağlık Eylem Süreci Yaklaşımı Temelli Gripten Korunma Envanteri'ni oluşturan ölçeklerin güvenilir ve geçerli olduğu ve aşı yaptırma hızını arttırmak amacıyla çalışmalarda kullanılabileceği belirlenmiştir.

İncelenen tezler arasında en çok kullanılan modeller, Günlük Yaşam Aktiviteleri Modeli (n=2) ve Roy Adaptasyon Modeli (n=2) dir. Çalışma kapsamına alınan tezler incelendiğinde, modellerin/kuramların en çok 2019 yılında (n=3) kullanıldığı bulunmuştur. Lisansüstü tezler hemşirelik tezinin türü olarak incelendiğinde çoğunlukla (n=7) doktora tezi olduğu bulunmuştur.

Tablo 2 Koah Hastalarına Yönelik Model/Kuram Temelli Lisansüstü Tez Çalışmaları

Tezin Adı	Tezin Amacı	Kullanılan Hemşirelik Modeli/Kuramı	Yıl	Tezin Türü	Tezin Örnekleme	Kullanılan Veri Toplama Araçları	Tezin Sonucu
Koah'lı Hastalara Yaşam Modeline Göre Verilen Hemşirelik Eğitiminin Günlük Yaşam Aktiviteleri Ve Yaşam Kalitesine Etkisi	KOAH hastalarına günlük yaşam aktiviteleri modeli doğrultusunda verilen hemşirelik eğitiminin hastaların günlük yaşam aktiviteleri ve yaşam kalitesine etkisinin değerlendirilmesi	Günlük Yaşam Aktiviteleri Modeli	2018	Yüksek Lisans Tezi	148 hasta (Deney=74; Kontrol 74)	-Hasta Tanıtım Formu - KATZ Günlük Yaşam Aktiviteleri Ölçeği - SF-36 Yaşam Kalitesi Ölçeği	KOAH hastalarına günlük yaşam aktiviteleri modeli doğrultusunda verilen hemşirelik eğitiminin hastaların günlük yaşam aktiviteleri ve yaşam kalitesini arttırmada etkili olduğu belirlenmiştir.

Kronik Obstrüktif Akciğer Hastalarına Sağlığı Geliştirme Modeline Göre Verilen Hemşirelik Bakımında Yaşamın Anlamı Ve Özbakım Gücünün Değerlendirilmesi	KOAH tanılı hastalara sağlığı geliştirme modeli doğrultusunda verilen hemşirelik bakımının bireylerin yaşamın anlamı ve özbakım gücüne etkisinin değerlendirilmesi	Sağlığı Geliştirme Modeli	2019	Doktora Tezi	80 hasta (Deney=40; Kontrol=40)	-Tanıtıcı Bilgi Formu - Özbakım Gücü Ölçeği - Yaşam Tutum Profili Ölçeği -Semptom Değerlendirme Formu	KOAH tanılı hastalara sağlığı geliştirme modeli doğrultusunda verilen hemşirelik bakımının bireylerin yaşamın anlamı ve özbakım gücünü arttırdığı belirlenmiştir.
Koah'lı Hastalara Günlük Yaşam Aktiviteleri Modeli Doğrultusunda Nanda Tanıları, Noc, Nic Kullanılarak Verilen Hemşirelik Bakımının Değerlendirilmesi	KOAH tanılı hastalara günlük yaşam aktiviteleri modeli ile nanda tanıları, noc, nic kullanılarak verilen hemşirelik bakımının değerlendirilmesi	Günlük Yaşam Aktiviteleri Modeli	2019	Doktora Tezi	81 hasta (Deney=40; Kontrol=41)	-Hasta Tanıtım Formu -Günlük Yaşam Aktiviteleri Veri Toplama Formu -Günlük Yaşam Aktivitelerini Etkileyen Faktörler Formu -Bağımlılık Bağımsızlık Dizgesi -Bireyselleştirilmiş Bakım Ölçeği (BBÖ) -Modified Medical Research Council (mMRC) -NOC Ölçekleri -Elektronik Hemşirelik Bakımı Yönetim Sistemi	KOAH tanılı hastalara günlük yaşam aktiviteleri modeli aracılığıyla nanda tanıları, noc, nic kullanılarak verilen hemşirelik bakımının hasta sonuçlarını olumlu yönde etkilediği belirlenmiştir.

Çalışma kapsamına alınan tezlerin Fawcett ve Gigliotti'nin model/kuram kullanım basamaklarına göre incelendiğinde;

- 1.basamak: İncelenen lisansüstü hemşirelik tezlerinin %77,7'sinin (n=7) bu basamağa göre doğru yazıldığı görülmüştür. Bahsedilen çalışmalarda (n=7) kullanılan hemşirelik modellerinin/kuramlarının kavramlarının/bileşenlerinin açıklandığı ve birincil kaynak kullanıldığı bulunmuştur.
- 2.basamak: Değerlendirmeler sonucu, çalışmaların %22,2'sinin (n=2) bu aşamaya uygun yazıldığı görülmüştür. İncelenen tezlerin çoğunluğunda (n=7) araştırmacıların kullandıkları hemşirelik modeli/kuramı ile ilgili yapılmış benzer çalışmalara yer vermediği bulunmuştur.
- 3.basamak: Çalışma kapsamına alınan lisansüstü tezlerinin %44,4'ünün (n=4) kullandığı hemşirelik modelinin kavramsal/kuramsal ve deneysel yapısına yer verdiği, ancak %55,5'inin (n=5) bu aşamaya yer vermediği bulunmuştur.
- 5.basamak: Modellerin/kuramların kullanım sürecinde son adım seçilen modelin güçlü ve zayıf yönlerinin, kullanılabilirliğinin, güvenilirliğinin tartışılmasıdır. Çalışma kapsamına alınan tezlerin %66,6'sının (n=6) bu aşamaya uygun yazıldığı bulunmuştur.

Tartışma

Bu araştırmada, Yöktez veri tabanında yer alan, Türkiye'de KOAH hastalarına yönelik yapılmış model/kuram temelli lisansüstü tezlerin incelenmesi amaçlandı.

Literatür incelendiğinde KOAH hastalarında fiziksel durumda, yaşam kalitesinde ve kaygıda iyileşme ve/veya hastaneye başvurularda azalma sağlayan hemşire liderliğindeki farklı müdahale türlerini içeren bir çok çalışma olduğu görülmektedir. Hastane hemşiresi liderliğindeki müdahaleler, sağlık inanç modeli; hümanist hemşirelik bakım modeli; öz yönetim eğitimi modeli; çift yönlü kaliteli geribildirim hemşirelik modeli; psikolojik, bilişsel-davranışsal modeli; fiziksel-fonksiyonel model ve bilgiye dayalı hemşirelik bakım modeli, bilgi, tutum ve uygulama (IKAP) gibi çeşitli hemşirelik bakımı modellerini kullanır. Bu modellerin kullanımının hastaların sağlık durumlarını yönetmelerini sağlayarak iyileştirdiğini bildirmektedir (Aranburu-Imatz vd., 2022).

Hemşirelik modellerinin/kuramlarının kullanımının sınırlı olduğuna ve model kullanımında bir standardizasyonun olmadığı belirtilmektedir (Zuhur ve Özpancar, 2017; Şengün ve Üstün, 2013; Türen vd., 2020). Ancak hemşirelik

modellerinin/kuramlarının kullanımının yıllar içinde arttığını bildiren çalışmalar bulunmaktadır (Dağcı, 2019). Bu çalışmada ise hemşirelik modellerinin/kuramlarının KOAH tanılı hastalarla yapılan lisansüstü tezlerde en çok 2019 yılında kullanıldığı, devam eden süreçte tekrar azaldığı görülmektedir.

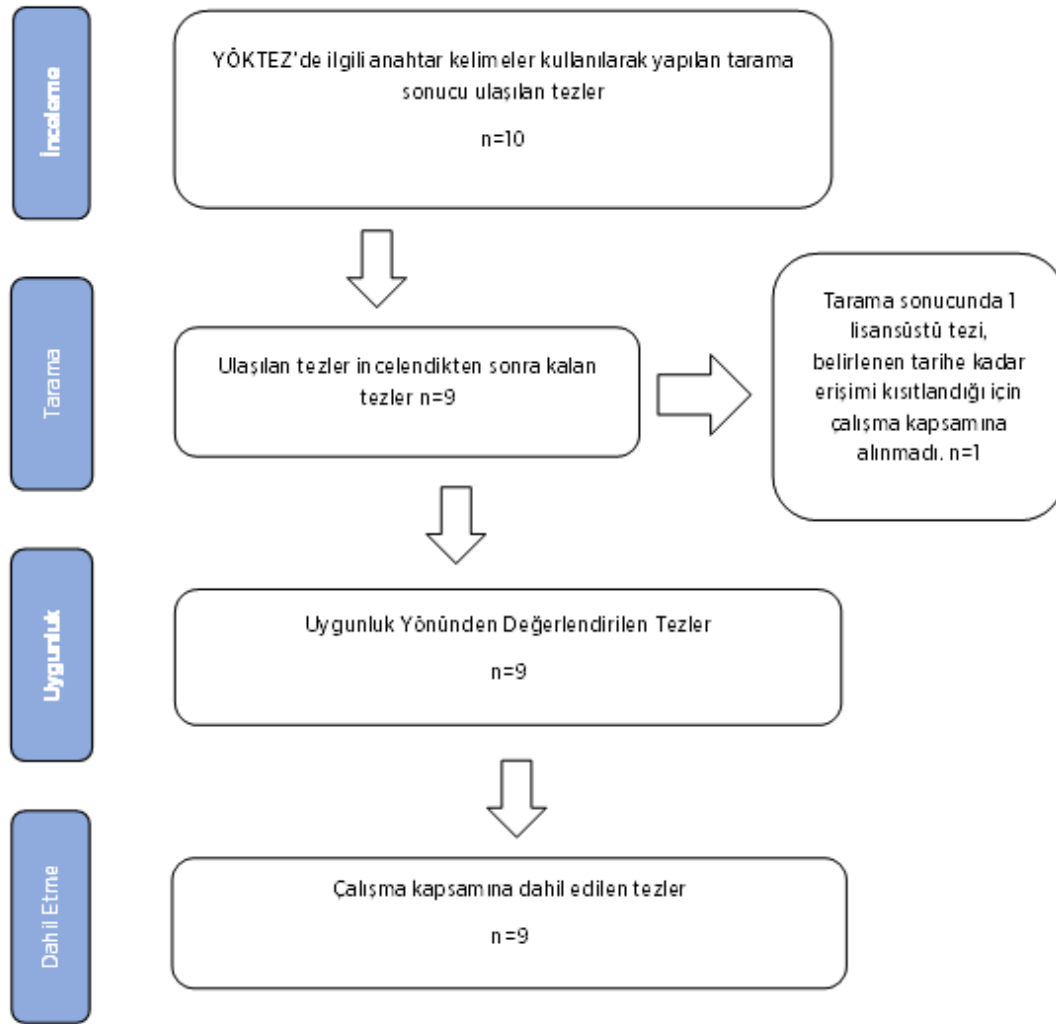
Tablo 3 Koah Hastalarına Yönelik Model/Kuram Temelli Lisansüstü Tez Çalışmaları

Tezin Adı	Tezin Amacı	Kullanılan Hemşirelik Modeli/Kuramı	Yıl	Tezin Türü	Tezin Örneklemi	Kullanılan Veri Toplama Araçları	Tezin Sonucu
Kronik Obstrüktif Akciğer Hastalarına Roy Adaptasyon Modeline Göre Verilen Eğitimin Yaşam Kalitesi Üzerine Etkisi	KOAH tanılı hastalara verilen Roy Adaptasyon Modeli temelli eğitimin hastaların yaşam kalitesine etkisinin değerlendirilmesi	Roy Adaptasyon Modeli	2019	Yüksek Lisans Tezi	89 hasta (Deney=45; Kontrol= 44)	-Hasta Tanıtım Formu - SF -36 Yaşam Kalitesi Ölçeği Formu	KOAH tanılı hastalara verilen Roy Adaptasyon Modeli temelli eğitimin hastaların yaşam kalitesini arttırdığı belirlenmiştir.
Koah Tanısı Almış Bireylerde Myra Estrin Levine'in Koruma Modeli Doğrultusunda Verilen Eğitimin Etkinliği	KOAH tanılı hastalara verilen koruma modeli temelli eğitimin hastaların enerjinin, yapısal, kişisel ve sosyal bütünlüklerinin korunması prensiplerine etkisinin değerlendirilmesi	Koruma Modeli	2022	Doktora Tezi	50 hasta (Deney=25; Kontrol=25)	- Hasta Tanıtıcı Bilgi Formu - KOAH ve Astım Yorgunluk Ölçeği - Pittsburgh Uyku Kalite İndeksi - KOAH Değerlendirme Testi - Dispne Skalası - Pedometre - Pulse Oksimetre - SF-36 Yaşam Kalitesi Ölçeği - Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği - Telefonla İzlem	KOAH tanılı hastalara verilen koruma modeli temelli eğitimin hastaların enerjinin, yapısal, kişisel ve sosyal bütünlüklerinin korunmasını olumlu yönde etkilediği belirlenmiştir.
Koah Hastalarında Kronik Bakım Modeline Temellendirilmiş Eğitim Ve Telefonla İzlemin Öz-Etkililik Ve Hasta Tarafından Bildirilen Sonuçlar Üzerine Etkisi	KOAH tanılı hastalara verilen Kronik Bakım Modeli temelli eğitimin ve telefonla izlemin hastaların öz-etkililik düzeylerine ve hasta sonuçlarına etkisinin değerlendirilmesi	Kronik Bakım Modeli	2023	Doktora Tezi	66 hasta (Deney=33; Kontrol=33)	-Hasta Bilgi Formu - KOAH Değerlendirme Testi - Modified Medical Research Council (mMRC) Dispne Skalası - Kronik Obstrüktif Akciğer Hastalığı için Uyarlanmış Hasta Bildirimine Dayalı Sonuç Ölçeği	KOAH tanılı hastalara verilen Kronik Bakım Modeli temelli eğitimin ve telefonla izlemin hastaların öz-etkililik düzeylerine ve hasta sonuçlarına olumlu etkisi olduğu belirlenmiştir.

Literatürde hemşirelik modellerinin/kuramlarının soyut olmaları ve anlaşılabilirliklerinin zor olması sebebiyle hemşirelerin hemşirelik modellerini/kuramlarını kullanmak istemediği bilinmektedir (Mckenna ve Pajnkihar, 2019). Yapılan çalışmalar, hemşirelerin hemşirelik modelleri/kuramları konusunda bilgi düzeylerinin yetersiz olduğunu göstermekte, bu açıdan hemşirelerin desteklenmesi gerektiğini önermektedir (Kayan Babadağ vd., 2010). Literatürde hemşirelik modelleri/kuramları temelli çalışmaların çoğunun doktora tezi olduğu görülmektedir (Türen vd., 2020; Dağcı, 2019). Bu çalışmada da literatürle paralel olarak incelenen tezlerin %77,7'sinin doktora tezi olduğu görülmüştür. Çalışma sonucu literatürle benzerlik göstermektedir. Bu durumun hemşirelik modellerinin/kuramlarının anlaşılmasının ve kullanılmasının zorluğu sebebiyle daha çok doktora tezlerinde tercih edilmesinden kaynaklandığı düşünülmektedir.

Literatür incelendiğinde KOAH tanılı hastalarda hemşirelik modelleri/kuramları doğrultusunda verilen hemşirelik bakımına yönelik sistemik derleme çalışmasına rastlanmamıştır. Hemşirelik modellerinin/kuramlarının kullanımının değerlendirilmesi amacıyla yapılan benzer çalışmalarda KOAH hastalarında en sık kullanılan hemşirelik modellerinin/kuramlarının çalışmalara göre farklı olduğu belirtilmektedir. Zuhur ve Özpancar tarafından kronik hastalıkların yönetilmesinde hemşirelik modellerinin kullanımının değerlendirilmesi amacıyla 2017 yılında yapılan çalışmada KOAH tanılı hastalara yönelik yapılan iki çalışmaya ulaşılmış ve çalışmalardan birinde Orem'in

Öz Bakım Eksikliği Kuramı'nın diğerinde Roy'un Adaptasyon Modeli'nin kullanıldığı görülmüştür. Türen ve arkadaşları tarafından hemşirelikte kuram ve modele dayalı lisansüstü tez çalışmalarının incelenmesi amacıyla 2020 yılında yapılan başka bir çalışmada, KOAH hastalarına yönelik iki tez çalışmasına ulaşılmış, çalışmalarda kullanılan hemşirelik modelinin/kuramının Sağlık İnanç Modeli ve Roy Adaptasyon Modeli olduğu görülmüştür. Bu çalışmada KOAH hastalarında en çok kullanılan hemşirelik modelinin/kuramının Günlük Yaşam Aktiviteleri Modeli ve Roy Adaptasyon Modeli olduğu belirlenmiştir. Çalışmalar incelendiğinde seçilen örneklem grubu ve modelin/kuramın kullanılabilirlik düzeyine göre farklı hemşirelik araştırmalarında çeşitli modellerin/kuramların tercih edildiği görülmektedir.

Şekil 1

Hemşirelik modelleri/kuramları hemşirelik bakımına sistematik bir yaklaşım getirerek bakımının kalitesinin artırılmasına yardımcı olur. Literatürde, hemşirelik modellerinin/kuramlarının kullanımı hakkında standardizasyon geliştirilmesi ve hemşirelerin desteklenmesi önerilmektedir (Şengün ve Üstün, 2013). Bu sayede hemşirelerin model/kuram kullanım sıklığının ve doğru kullanma becerilerinin geliştirilebilmesi mümkündür (Mckenna ve Pajnikhar, 2019). Çalışmada lisansüstü hemşirelik tezleri Fawcett ve Gigliotti'nin model/kuram kullanım basamaklarına göre değerlendirildi. Model/kuram kullanımının ilk basamağı modelin/kuramın kavramlarının, önermelerinin, metaparadigmalarının ve tüm içeriğinin anlaşılması, bu içeriğin birincil kaynaktan alınmasıdır. İkinci aşamada, seçilen model/kurama yönelik yapılmış araştırmalar ele alınır ve planlanan araştırmaya rehberlik etmesi sağlanır. Üçüncü aşamada modelin kavramsal/kuramsal ve deneysel yapısı şematize edilir. Son aşamada ise modelin/kuramın güçlü ve zayıf yönleri ile kullanılabilirlik düzeyi/ampirik göstergeler tartışılır. Çalışma kapsamına alınan tezler belirtilen tüm basamaklar açısından değerlendirildi. İncelenen lisansüstü tezlerin %77,7'sinde seçilen modele/kurama ait birincil kaynak üzerinde kavramların, bileşenlerin ve modelin içeriğinin açıklandığı belirlenmiştir. Tezlerin sadece %22,2'sinin ikinci aşamaya uyum sağladığı ve yapılmış çalışmalardan

bahsettiği görüldü. Hemşirelerin, seçilen model/kuram ile ilgili yapılmış çalışmaları rehber olarak kullanabileceği yönünde desteklenmesi, modelin/kuramın daha doğru kullanılmasına yardımcı olacağı düşünülmektedir (Fawcett ve Gigliotti, 2001; YÖK, 2024).

İncelenen tezlerin %44,4'ünün seçilen modelin/kuramın kavramsal, kuramsal ve deneysel yapısını şematize ettikleri belirlenmiştir. Bu aşama, hemşirelik modelinin/kuramının şekil üzerinden ve daha kolay anlaşılmasını sağlamakla birlikte, hemşirelerin çoğunlukla gözden kaçırdığı görülmektedir. Son adımda, seçilen modelin/kuramın güçlü ve zayıf yönleri tartışılmalı, ampirik düzeyi değerlendirilmelidir. İncelenen tezlerin %66,6'sinin bu aşamaya uygun yazıldığı görülmüştür (YÖK, 2024).

Bu çalışmada hemşirelerin, KOAH hastalarına yönelik lisansüstü tezlerinde model/kuram kullanma sıklığı ve durumu değerlendirilmiştir. Hemşirelerin hemşirelik modelleri/kuramları konusunda eğitimler yoluyla desteklenmesinin ve araştırmalarla kuram/model kullanım sıklığı ve durumunun değerlendirilmesinin hemşirelik bakımına ve hemşirelerin bilgi düzeylerine katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Sonuç ve Öneriler

Bu araştırmada, KOAH hastalarına yönelik gerçekleştirilen lisansüstü hemşirelik tezlerinde hemşirelik modellerinin/kuramlarının kullanım durumu incelendi. Araştırma sonucunda dokuz lisansüstü tez değerlendirilmiştir. Tezlerden en çok kullanılan hemşirelik modelleri/kuramları sırasıyla Özbakım Modeli, Adaptasyon Modeli, GYA Modeli, Sağlığı Geliştirme Modeli, Koruma Modeli, Kronik Bakım Modeli ve Sağlık Eylem Süreci Yaklaşımı Modeli'dir. Çalışma sonucunda, ülkemizde ve dünyada KOAH tanılı hastaların bakımına yönelik hemşirelik modellerinin/kuramlarının kullanımının yeterli düzeyde olmadığı ve hemşirelik modelleri/kuramları kullanılarak gerçekleştirilen tezler model/kuram kullanımına tam uyum sağlayamadığı görülmüştür. İncelenen tezlerde KOAH hastalarında hemşirelik modelleri/kuramları temel alınarak verilen hemşirelik bakımının hastaların semptom düzeylerini azalttığı, yaşam kalitesini arttırdığı ve hemşirelik bakımının kalitesinin yükseltilmesinde katkı sağladığı bulunmuştur. Sağlık ekibinin önemli bir üyesi olan hemşirelerin, hemşirelik rolleri çerçevesinde KOAH tanılı hastalara hemşirelik bakımının ve eğitiminin hemşirelik modelleri/kuramları temel alınarak verilmesinin bakımının kalitesini arttıracığı ve hasta sonuçlarını iyileştireceği düşünülmektedir. Bu amaçla hemşirelerin, hemşirelik modelleri/kuramlarının kullanımı konusunda cesaretlendirilmeleri ve desteklenmeleri önerilmektedir. Bu çalışmanın, KOAH hastalarında hemşirelik modellerinin/kuramlarının kullanımının önemi, ülkemizde hemşirelik modellerinin/kuramlarının ne düzeyde olduğu ve hemşirelik modellerinin/kuramlarının doğru kullanıma durumu konusunda hemşirelere yol göstereceği düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Türk Toraks Derneği. (2021). KOAH Alevlenmesi Yönetimi. <https://www.toraks.org.tr/site/sf/books/2021/09/c21d973d778d380d015814dcc0856e9b5ca55db5e887d14638cbf1cc571e975a.pdf>.
- WHO. (2023). Chronic Obstructive Pulmonary Disease (COPD). [https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/chronic-obstructive-pulmonary-disease-\(copd\)](https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/chronic-obstructive-pulmonary-disease-(copd)).
- TÜİK. (2022). Ölüm ve Ölüm Nedeni İstatistikleri, 2022. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Death-and-Causes-of-Death-Statistics>.
- Ansarı, S. (2018). Understanding the Impact of Chronic Obstructive Pulmonary Disease and Intervening to Improve Self-Management in the Context of Multi-morbidity. *International journal of integrated care*, 18(3), 7. <https://doi.org/10.5334/ijic.4187>.
- Türk, G., Üstün, R. (2018). Kronik Obstrüktif Akciğer Hastalığı (KOAH) Olan Bireylerin Bakım Bağımlılığının Belirlenmesi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Elektronik Dergisi*, 11(1), 19-25.
- Akyıl, R. Ç., Ergüney, S. (2013). Roy's adaptation model-guided education for adaptation to chronic obstructive pulmonary disease. *Journal of advanced nursing*, 69(5), 1063-1075. <https://doi.org/10.1111/j.1365-2648.2012.06093.x>.
- Yenilmez, Ö., Gürsoy, S., Evyapan, F., Kitiş, A. (2018). KOAH'lı Bireylerde Aktivite Katılımı Ve Yaşam Kalitesinin İncelenmesi. *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi*, 11(2), 30-36.
- Zuhur, Ş., Özpancar, N. (2017). Türkiye'de kronik hastalık yönetiminde hemşirelik modellerinin kullanımı: sistematik derleme. *Hemşirelikte Araştırma Geliştirme Dergisi*, 19(2), 57-74.
- Bozkurt, C., Yıldırım, Y., Şenuzun Aykar, F., Fadiloğlu, Z. Ç. (2021). Henderson Hemşirelik Modeli'ne Göre Kronik Obstrüktif Akciğer Hastalığı Olan Bir Bireyin Değerlendirilmesi. *Cumhuriyet Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 6(1), 59-68. <https://doi.org/10.51754/cusbed.807105>
- Sengün, F., Üstün, B. (2013). Türkiye'de Kuram/Modele Dayalı Hemşirelik Araştırmalarının İncelenmesi, *Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi*, 16(2):132-9.
- Li, X. X., Du, X. W., Song, W., Lu, C., & Hao, W. N. (2020). Effect of continuous nursing care based on the IKAP theory on the quality of life of patients with chronic obstructive pulmonary disease: A randomized controlled study, *Medicine*, 99(11), e19543. <https://doi.org/10.1097/MD.00000000000019543>
- Wang, Y., Zang, X. Y., Bai, J., Liu, S. Y., Zhao, Y., Zhang, Q. (2014). Effect of a Health Belief Model-based nursing intervention on Chinese patients with moderate to severe chronic obstructive pulmonary disease: a randomised controlled trial, *Journal of clinical nursing*, 23(9-10), 1342-1353. <https://doi.org/10.1111/jocn.12394>
- Karasu, F., Aylaz, R. (2020), Evaluation of meaning of life and self-care agency in nursing care given to chronic obstructive pulmonary patients according to health promotion model, *Applied nursing research : ANR*, 51, 151208. <https://doi.org/10.1016/j.apnr.2019.151208>
- Bal Özkaptan, B., Kapucu, S. (2015). KOAH'lı Bireylerde Öz-Etkililiğin Geliştirilmesinde Evde Bakımın Önemi. *Cumhuriyet Hemşirelik Dergisi*, 4(2), 74-80.
- Kütmeç Yılmaz, C., Duru Aşiret, G., Çetinkaya, F., Kapucu, S. (2017). Kronik Obstrüktif Akciğer Hastalarında Yorgunluğun Günlük Ve Enstrümental Yaşam Aktiviteleri Üzerine Etkisi. *Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi*, 20(2).114-121
- Mckenna, H. P., PajnikHar M., Murphy, F. A. (2019). Hemşirelik kuramları modelleri ve uygulama esasları. Ankara: Akademisyen Kitabevi.
- Türen, S., Atakoğlu, R., Madenoğlu Kıvanç, M., Gül, A. (2020). Hemşirelikte Kuram ve Modele Dayalı Lisansüstü Tez Çalışmalarının İncelenmesi. *IGUSABDER*. 202-216.
- Fawcett, J., Gigliotti, E. (2001). Using conceptual models of nursing to guide nursing research: the case of the Neuman systems model. *Nursing science quarterly*, 14(4), 339-345. <https://doi.org/10.1177/089431840101400411>
- Aranburu-Imatz, A., López-Carrasco, J. C., Moreno-Luque, A., Jiménez-Pastor, J. M., Valverde-León, M. D. R., Rodríguez-Cortés, F. J., Arévalo-Buitrago, P., López-Soto, P. J., & Morales-Cané, I. (2022). Nurse-Led Interventions in Chronic Obstructive Pulmonary Disease Patients: A Systematic Review and Meta-Analysis. *International journal of environmental research and public health*, 19(15), 9101. <https://doi.org/10.3390/ijerph19159101>
- Dağcı, M. (2019). Türkiye'de 2008-2018 Yılları Arasında Model ve Kuram Kullanılmış Hemşirelik Araştırmaları: Sistematik İnceleme. *IGUSABDER*, 929-943.
- Kaya, N., Babadağ, K., Kaçar, G.Y., Uygur, E. (2010). Hemşirelerin Hemşirelik Model/Kuramlarını, Hemşirelik Sürecini ve Sınıflama Sistemlerini Bilme ve Uygulama Durumları. *Maltepe Üniversitesi Hemşirelik Bilim ve Sanatı Dergisi*, 24-33.
- Yüksek Öğretim Kurumu (YÖK) Ulusal Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/> Erişim:17.06.2024.